

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Medeltidens kvinnor och män i läroböcker för historia

En kvalitativ textanalys av sex läroböcker i historia
mellan 1970 - 2012

Delkurs: *Seminarieuppsats med opposition, 15 hp*

Kurs: *Historia för ämneslärare 61-90 hp*

FÖRFATTARE: *Mirela Ugljanin*

EXAMINATOR: *Anders Dybelius*

TERMIN: *VT 18*

Abstract

I föreliggande studie undersöks kvinnor och kvinnlighet samt män och manlighet under medeltiden utifrån en textanalys i sex historieläroböcker som utgavs mellan 1970-2012. Tidigare forskning har visat att kvinnor inte benämns i samma utsträckning som män i både historieläroböcker men även i andra ämnen som exempelvis svenska, vilket är det som avgör källäget eftersom genus började användas efter 1970-talet. Nästan inga forskare har berört området medeltiden och därför har intentionen med föreliggande studie varit att undersöka hur kvinnor och män framställs i den epoken. Studien har en kvalitativ ansats med ett komparativt anslag där resultatet visar att inte många kvinnor berördes i läroböckerna från 1970, dock något mer under 1990-talet och ännu mer efter 2011. Detta har att göra med att läroplanerna har förändrats tre gånger: en gång 1970, sedan 1994 och sist den ändrades var 2011. I läroplanen 2011 instiftades det att genus skulle vara en del av historieundervisningen, vilket det tidigare inte har benämnts på samma sätt. Samtliga böcker visar att det som var typiskt manligt var att männen hade mycket makt och var överordnade kvinnan. De skulle ut och kriga samt vara ute på handelsfärder. Egenskaperna de skulle ha var att vara kunniga, starka och pålitliga. Kvinnorna däremot skulle vara hemma och föda många barn, ta hand om dem och ta hand om hemmet när männen var ute i fält. Det fanns dock kvinnor som vågade bryta normen, så som Jeanne d'Arc och vågade arbeta med så kallade "manssysslor" och klä sig i manskläder, vilket var tabubelagt under medeltiden.

Nyckelord: analys, genus, historia, kvinnor, kön, lärobok, män

Innehållsförteckning

Inledning	5
Syfte och frågeställning	6
Metod	6
Källmaterial	7
Historieböcker från 1970-talet	8
Historieböcker från 1990 – 2000-talet	8
Historieböcker från 2011	9
Källkritisk diskussion	9
Tidigare forskning	10
Göran Andolf: Historien på gymnasiet, undervisning och läroböcker 1820-1965	10
Caroline Graeske: Värdefull eller värdelös? Om värdegrund och genus i läromedel i svenska	10
Lena Almqvist Nielsen: Förhistorien som kulturellt minne: historiekulturell förändring i svenska läroböcker 1903 – 2010	11
Ann-Sofie Ohlander: Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia	12
Teori	13
Begreppen genus och kön	14
Yvonne Hirdmans teori	14
Bakgrund	16
Undersökning	18
Hur framställs män och kvinnor utifrån olika samhällsgrupper i läroböckerna från 1970- talet – 2012?	18
Män och manlighet i böckerna från 1970-talet	18
Bönder	18
Analys.....	19
Religion.....	19
Analys.....	20
Kvinnor och kvinnlighet i böcker från 1970 – talet	20
Häxor	20
Analys.....	21

Män och manlighet i läroböcker från 1990-talet	21
Adeln	21
Analys.....	22
Riddare	22
Analys.....	23
Religion.....	23
Analys.....	23
Kvinnor och kvinnlighet i historieläroböcker från 1990-talet.....	24
Märkbara kvinnor.....	24
Analys.....	25
Framställningen mellan kvinnor och män.....	25
Män och manlighet i historieläroböcker från 2011	26
Kalifatet.....	26
Analys.....	26
Riddare	27
Analys.....	27
Religion.....	27
Analys.....	28
Universitet.....	28
Analys.....	28
Kvinnor och kvinnlighet i historieläroböcker från 2011.....	29
Religion.....	29
Analys.....	30
Framställningen mellan kvinnor och män.....	30
Hur har framställningen förändrats över tid gällande män och kvinnor?	30
Resultatdiskussion	31
Avslutning.....	33
Käll- och litteraturförteckning	35

Inledning

Alla tider och sociala grupper har föreställningar om vad som är typiskt kvinnligt och manligt. Föreställningarna kan dock variera mellan olika samhällen och historiska perioder. Ett exempel på detta är Albertus Pictor, även känd som Albert Pärlistickare. Han var en senmedeltida målare som även arbetade med broderi, vilket under medeltiden ansågs vara ett respektabelt manligt yrke men idag är det inte lika vanligt att en man skulle ha det yrket.¹

Många undersökningar utifrån ett genusperspektiv har gjorts tidigare. Studier som berör manligt och kvinnligt har varit ett populärt ämne att forska om, bland annat i svenska- och historieläroböcker. De epoker som tidigare forskning har berört har varit stenåldern, vikingatiden, industrialismen och tiden efter 1990-talet.² Därför fokuserar den föreliggande studien på att undersöka hur kvinnlighet och manlighet framställs under medeltiden i läroböcker med genus som teoretisk ansats. Teorier om genus som användbar analytisk kategori för historisk forskning utvecklades under 1980-talet.

De övergripande föreställningar om kvinnors och mäns plats och uppgift i ett samhälle kallas för genusordning. Under medeltiden fanns ingen genusordning då begreppet genus myntades efter 1980-talet av feminister.³ Under medeltiden gjordes en synlig fördelning mellan män och kvinnor vilket märktes i bland annat kyrkan. Där satt männen till höger och kvinnorna till vänster och syftet med detta var att ingen lust till varandra skulle väckas. När evangeliet skulle läsas gjordes detta mot kvinnoströmmen då den sidan förknippades med djävulen och allt som var fel. Därför skulle Guds ord läsas mot den som stod emot Gud. Den högra sidan däremot stod för allt som var rätt.⁴ Genom genusforskning tas ett avstånd från blindheten i fråga om kön och visar att det går att få ut mer kunskap genom medvetenhet om kön och könets betydelse i ett specifikt sammanhang.⁵ Med detta menas att könen inte ifrågasatts tidigare i böcker. Genom att ifrågasätta båda könen i forskningen får man ut mer kunskap och en mer utvecklad samhällsbild av hur det såg ut och hur mycket det har förändrats fram till idag.

¹ Roos, 2008, s. 82

² Nielsen, 2014, s. 14

³ *Nationalencyklopedin*, genus, 2018-10-25

⁴ Roos, 2008, s. 89

⁵ *Nationalencyklopedin*, genushistoria, 2018-05-17

Syfte och frågeställning

Syftet med föreliggande uppsats är att genom en kvalitativ läromedelsanalys, undersöka hur kvinnor och ”kvinnlighet” och män och ”manlighet” framställs under medeltiden i sex historieläroböcker för gymnasieskolan från 1970-talet fram till 2012. Studien syftar vidare till att se ifall det har skett någon förändring i framställningen över tid. För att genomföra studien har jag använt mig av följande frågeställningar:

- Hur framställs män och kvinnor utifrån olika samhällsgrupper i läroböckerna från 1970-talet – 2012?
- Hur har framställningen förändrats över tid gällande män och kvinnor?

Metod

Studien använder en kvalitativ metod med ett komparativt anslag. Undersökningen är kvalitativ på det sättet att det är sex historieläroböcker som analyseras utifrån ett genusperspektiv, där syftet är att undersöka hur män och kvinnor framställs i böckerna och sedan jämföra hur framställningarna har förändrats över tid.

I boken *Handbok i kvalitativa metoder*, som är skriven av Göran Arhne och Peter Svensson innebär den kvalitativa metoden konstaterandet att den kvalitativa datan finns med, hur den fungerar och i vilka situationer den förekommer. Den kan inte mätas och därför blir det inte relevant att undersöka hur många gånger, hur länge och hur ofta den kvalitativa datan mäts. Med detta menas att i föreliggande studie ska män och kvinnors framställningar analyseras i läroböckerna och därigenom se hur de skildras. Studien syftar därför inte till att räkna hur många gånger män och kvinnor nämns.⁶ Det komparativa i uppsatsen bygger på en tvåstegsmodell där det första steget består av att jämföra framställningen av män och kvinnor i läroböckerna. Det andra steget består av att vidareutveckla denna analys och se hur framställningen har förändrats över tid där en genusanalys utifrån Yvonne Hirdmans teori görs gällande medeltidens sociala konstruktion.⁷

Jag har analyserat texterna i läroböckerna och försökt att se hur manlighet och kvinnlighet framställs i samtliga böcker. Jag har tittat på hur exempelvis manlighet respektive kvinnlighet syns inom de olika samhällsgrupperna så som kungar, adel, bönder och borgare. Jag har även

⁶ Arhne & Svensson, 2011, s.12

⁷ Denk, 2011, s.12

tittat på hur de framställs utifrån samhällets normer så som klädsel och personliga egenskaper men även i klostren och universiteten som uppkom under medeltiden.

När materialet var samlat och det var dags för analysen tittade jag på alla yttranden, handlingar och sekvenser som rör undersökningen, det vill säga att alla beskrivningar av män och kvinnor under medeltiden söktes fram. Exempelvis vad kvinnors respektive männens sysslor var, hur de gestaltades och under vilka omständigheter. Detta gjordes systematiskt så att inte en sekvens eller utsaga valdes slumpmässigt som stämde överens med mina egna förväntningar eller fångade mitt uppmärksamhet på annat sätt.

Därefter gjorde jag en analys utifrån Hirdmans genussystem där manlighet och kvinnlighet analyserades utifrån forskningsläget som författarna till läroböckerna presenterade. Dessa framställningar organiserades därefter i grupper för att lättare förstå i vilka sammanhang de har framställts: häxor, riddare, religion, universitet, etc.

Källmaterial

För att genomföra studien har jag använt mig av sex stycken historieläroböcker för gymnasieskolan. Två av böckerna är utgivna på 1970-talet, en är från 1990-talet, en från 2001 och de sista två utkom efter den senaste läroplanen 2011. Den ena av böckerna är utgiven 2011 och den andra 2012. Min motivering till valet av dessa böcker grundar sig på att 1970 var året då den första läroplanen för historia trädde i kraft som kallades Lgy70, *Läroplan för gymnasieskolan 1970*. 1994 ersattes Lgy70 med Lpf94, *Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994* och 2011 kom den nuvarande läroplanen Lgy11, *Läroplan för gymnasieskolan 2011*. Anledningen till att dessa läroplaner är relevanta för min studie är på grund av att läroplanerna har förändrats över tid och därför vill jag även undersöka hur det avspeglar sig i läroböckerna. Fram till 1991 hade läroplaner en koppling till läroboksförfattare där läroplanen styrde läroboksförfattarna i vad de skulle ta upp i läroböckerna, därefter fanns ingen statlig koppling mellan dessa två. Efter 2011 kom en ny läroplan som inte styrde läroboksförfattarna, dock är syftet att se ifall det finns en skillnad mellan böckerna eftersom begreppet genus har börjat användas allt mer.⁸ Jag har valt att avgränsa mig till att enbart titta på hur kvinnor och män framställts under medeltiden då den tidigare forskningen som har presenterats i föreliggande

⁸ Skolinspektionen, *historik*, 2015

studie inte har berört området. De sex böckerna kommer att presenteras i detta avsnitt och fortsättningsvis kommer böckerna endast benämnas i form av titeln eftersom de har många författare per lärobok.

Historieböcker från 1970-talet

Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasieskolan, 3- och 4-årig linje Åk 1 är utgiven år 1973. Boken är ämnad för 3- och 4-årig linje på gymnasieskolan för elever som går i årskurs 1. Den innehåller 304 sidor, men i denna studie är det endast sidorna 13-75 som kommer att beröras, det vill säga 62 sidor. Boken följer kronologiskt olika epoker, från medeltiden och fram till upplysningstiden på 1700-talet. Stoffet i boken har grupperats i grundkurs och överkurs där uppdelningen är tydlig då överkursen har en grön färgmarkering. Till läroboken medföljer ett separat häfte med studieuppgifter. Boken kommer fortsättningsvis benämnas *Fyra epoker*.

Grepp om historien 1. Från medeltiden till och med upplysningstiden, är den andra boken från 1970-talet. Den är utgiven 1978 och är 160 sidor lång. Även denna bok är kronologiskt uppbyggd och området som kommer att beröras är medeltiden, vilket är 22 sidor. Boken är ämnad för elever som går årskurs 1. Stoffet i boken har begränsats så att stora linjer och tidssammanhangen ska framträda på ett tydligt sätt eftersom historiekursen är en lång period och antalet lektioner är få. Fortsättningsvis kommer boken att benämnas *Grepp om historien*.

Historieböcker från 1990 – 2000-talet

Alla tiders historia A utgavs 1996, vilket är två år efter läroplanen 1994. Boken är 375 sidor lång men området medeltiden berör endast sidorna 45-70, vilket är 25 sidor. Den kommer att benämnas som *Alla tiders historia* i fortsättningen. Boken är riktad mot A-kursen i historia och har ett kronologiskt innehåll med Forntiden som början och slutar med världen efter 1989. Den innehåller många bilder och rubriker och underrubriker efter varje epok som har berörts.

Perspektiv på historien A är utgiven 2001. Även denna bok är inriktad på A-kursen i historia för gymnasiet. Boken innehåller sammanlagt 472 sidor och börjar även den med Forntiden och sträcker sig till världen efter 1989. Det är 38 sidor i boken som berör medeltiden, vilket är det enda området som kommer att behandlas här.

Historieböcker från 2011

Den första boken som kommer att analyseras som tillkom efter den senaste läroplanen 2011 är *Perspektiv på historien 1b*. Den innehåller 416 sidor och av dessa sidor är det 31 som kommer att beröras. Boken följer kronologiskt epoker från Forntiden till livet efter 1989. Dock börjar boken med att diskutera hur man lär sig av historien, hur man ska arbeta som historiker och går igenom källkritik. Efter varje område som har berörts, finns övningar för eleven att göra som består av frågor till den nyss lästa texten.

Epos 1b utgavs 2012 och det är den sista boken som kommer att analyseras. Boken innehåller 406 sidor. I början av boken ges information om den nya gymnasiereformen 2011 vilket innebär att historia är ett obligatoriskt ämne för alla för första gången på länge. Boken har tagit med övningar som handlar om källkritik och historiebruk och visar på samband mellan då och nu i bilder och bildtexter. Av de 406 sidor, är det 14 sidor som berör medeltiden.

Källkritisk diskussion

I detta avsnitt presenteras en kort diskussion kring de valda läroböckerna.

Samtliga böcker har använts som läromedel på olika gymnasieskolor genom tiderna och är därmed aktuella för studien. Samtliga läroböcker, som alla andra övriga läroböcker, har ett kunskapsyfte som de vill förmedla till skolelever. Syftet med samtliga böcker är att undersöka hur kvinnor och män under epoken ”medeltiden” har framställts där en genusanalys görs. Anledningen till att just dessa böcker har valts är främst eftersom böckerna utkom under den perioden som undersökningen syftar till.

Det har varit lätt att hitta informationen jag sökte då epoken har ett eget kapitel i samtliga böcker. Anledningen till att dessa läroböcker användes framför andra är för att dessa böcker har använts på gymnasieskolor som tillförlitliga personer har skrivit. Personerna är bland annat historiker och universitetslektorer.

Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras fyra tidigare undersökningar som har gjorts om detta ämne.

Göran Andolf: Historien på gymnasiet, undervisning och läroböcker 1820-1965

Göran Andolf som var en svensk historiker och författare har skrivit en doktorsavhandling som heter *Historien på gymnasiet, undervisning och läroböcker 1820-1965*. Avhandlingen utgavs 1976 och behandlar den akademiska historieundervisningen och läroböcker mellan 1820-1965. Han har använt sig av en kvantitativ undersökning där han fokuserat sig på utrymmet som de olika historiska områdena får och hur de skiljer sig under den avsatta tidsperioden.⁹ Han menar att läroboksförfattarna tidigare gick från en universell ansats där författarna ville omfatta så mycket som möjligt.¹⁰ Under 1900-talet gjorde man en åtstramning gällande medeltiden och antiken där etiskt och politiskt stoff rensades och sociala och kulturella stoffet fick stanna men även utökas.¹¹ Anledningen till att Andolfs avhandling är relevant för den föreliggande studien är eftersom avhandlingen upptar förändringen av läroböcker under tidsperioden 1820-1965. På så sätt får jag en djupare historisk överblick på vad tidigare läroböcker fokuserat på fram till 1965. Jag kommer att titta på läroböcker från år 1970 fram till 2012, vilket innebär att jag får se en vidare utveckling över tid.

Caroline Graeske: Värdefull eller värdelös? Om värdegrund och genus i läromedel i svenska

Lektorn Caroline Graeske har skrivit artikeln *Värdefull eller värdelös? Om värdegrund och genus i läromedel i svenska*. I den framkommer det att rapporter från bland annat Skolverket och Delegationen för jämställdhet i skolan har visat på att det finns brister när det gäller genusperspektiv och skolans värdegrund i läromedel. 2010 visade en ny utredning ett oroväckande resultat när det gällde historieböcker. Resultatet visade att kvinnorna sällan förekom i historieböckerna och när de väl gjorde det, var de diskriminerade. Detta är dock på äldre studier som har gjorts, därav är bilden av nyare läromedel begränsad. På grund av detta ville Graeske undersöka hur det såg ut i andra ämnen, däribland Svenska.¹²

⁹ Andolf, 1976, s. 135-136

¹⁰ Andolf, 1972, s. 201

¹¹ Andolf, 1972, s. 201

¹² Graeske, 2010, s. 119

För att genomföra undersökningen använde hon tre läromedel i svenska för gymnasieskolan. Hennes val till dessa tre läromedel beror på att böckerna sålts i stora upplagor, de används i flera gymnasieskolor då hon gjorde sin undersökning 2010 och att de tillkom efter läroplanen Lpf 94. Hon avgränsade studien till 1900-talets litteraturhistorieskrivning på grund av att 1900-talet var decenniet där marginaliserade grupper började uppmärksammas alltmer.¹³

Analysen visade att kvinnor inte framkommer på samma sätt som männen. Kvinnorna blir istället exkluderade och därför värderas inte de olika könen lika i olika material. Det skapas stereotypa bilder av manlighet och kvinnlighet i läromedel, vilka gestaltas som diskriminerande, reducerande och även sexistiska. Dock menar Graeske att trots att läromedel saknar värdegrundsperspektiv, behöver det inte betyda att användningen av läroboken i klassrummet gör det. Där kan läraren påtala brister och diskutera läromedelstexter för att bidra med en förändring till problemet.¹⁴

[Lena Almqvist Nielsen: Förhistorian som kulturellt minne: historiekulturell förändring i svenska läroböcker 1903 – 2010](#)

Lena Almqvist Nielsen har skrivit en licentiatavhandling som heter *Förhistorien som kulturellt minne: historiekulturell förändring i svenska läroböcker 1903-2010*. Syftet med hennes studie är att beskriva hur den nordiska förhistorian i läroböcker har skildrats och förändrats under 1900-talet och början av 2000-talet.¹⁵ För att genomföra sin undersökning har hon använt sig av 34 läroböcker i historia för folkskolan och mellanstadiet.¹⁶ I hennes studie framkommer det att förmedlingen av förhistoria i läroböckerna ofta var bristfällig och att fakta som böckerna innehöll inte var aktuell och dessutom felaktig i några fall. Många läroböcker under 1990-2000-talet har tryckts efter samma upplaga, vilket innebär att förhistorian kan upplevas som oföränderlig, menar hon.¹⁷

I sin resultatdel presenterar hon tolv läroböcker för folkskolan för perioden 1903-1943. Från denna period syns den nationalistiska andan där svenskarnas ursprung befästs vid beskrivningen av stenåldern, men även under vikingatiden. I läroböckerna är det vanligt att

¹³ Graeske, 2010, s. 120

¹⁴ Graeske, 2010, s. 127

¹⁵ Nielsen, 2014, s. 2

¹⁶ Nielsen, 2014, s. 18

¹⁷ Nielsen, 2014, s. 1

stenåldern och bronsåldern presenteras kort och att järnåldern och vikingatiden får störst utrymme.¹⁸ Under den här perioden behandlar historieämnet de mest betydelsefulla personerna och händelserna, vilket syns i läroböckerna där konunga- och hjältesagor har stort utrymme.¹⁹ I lärobokstexterna som behandlar stenåldern, järnåldern och vikingatiden återspeglas uppdelningen av kvinnliga och manliga arbetsområden, dock beskrivs arbetsuppgifterna i olika grad. Här är kvinnorna osynliga i vissa texter eftersom berättelserna främst handlar om männen. Människornas liv berättas utifrån männens aktiviteter och handlingar. I beskrivningarna framkommer det att männen hade mer makt än kvinnorna och att vissa män till och med kunde få sin hustru med våld, men att trots detta hade hon mycket att säga till om hemma.²⁰ I någon bok som Nielsen undersöker har dess författare valt att ha ett könsneutralt förhållningssätt där de skrivit om befolkningen eller människorna och inte använt könsbenämning.²¹

[Ann-Sofie Ohlander: Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia](#)

Ann-Sofie Ohlander som är professor emeritus i historia har i rapporten *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia*, på uppdrag från Delegationen för jämställdhet i skolan, undersökt vilken bild av kvinnor och män som dagens skolelever får genom sina historieböcker. För att genomföra sin undersökning har hon utgått från fyra läroböcker och en lärarhandledning i historia, där två av läroböckerna är avsedda för A-kursen på gymnasiet och två är avsedda för grundskolan.²²

Ohlanders resultat visar att kvinnor får en minimal uppmärksamhet och utrymme i läroböckerna. Det som dominerar är männen, även i de texter som handlar om kvinnor. I två av böckerna finns inga namngivna kvinnor efter 1600-talet och inte heller efter 1720, vilket enligt Ohlander, betyder att kvinnors historia inte berörs samt att ekonomiska, kulturella och politiska samhällsområden får en förvrängd framställning. En av gymnasieböckerna som hon har undersökt rymmer 351 sidor och endast 14 sidor i boken har berört kvinnor, resterande sidor behandlar män. I den andra gymnasieboken handlar 13-14 sidor om kvinnor av 375 sammanlagt, resterande handlar även här om män.²³ Andelen och antalet av de kvinnor som är namngivna sjunker ju längre fram i tiden man kommer. Under 1900-talet nämns endast fyra

¹⁸ Nielsen, s. 33

¹⁹ Nielsen, s.34

²⁰ Nielsen, s. 55

²¹ Nielsen, s. 53

²² Ohlander, 2010, s. 13

²³ Ohlander, 2010, s. 67

kvinnor. Grundskoleböckerna visar på samma mönster som de övriga böckerna och oftast nämns kvinnorna som en hustru till bonden, hantverkaren eller till arbetaren.²⁴

Under medeltiden försvinner kvinnornas starka ställning i den ena gymnasieboken och grundskoleboken. Kvinnornas ställning som studenter och professorer vid italienska universiteten från 1100-talet och framåt nämns ingenstans i någon av böckerna. Istället får de vetenskapsmän, uppfinnare och geografiska upptäckare stor uppmärksamhet.²⁵

Ohlander skriver att genus inte problematiseras i någon av böckerna och kvinnors förhållanden beskrivs utifrån mäns synpunkt. Lärarhandledningen till gymnasieboken uppmanar att pojkars intresse för historia kan väckas genom läsning av bland annat Ivanhoe, Robin Hood och John Silver. Däremot står det ingenting om hur flickors intresse ska väckas.²⁶

Ohlander hävdar avslutningsvis att om historieundervisningen följer läromedlen som är granskade, kan den inte bidra till att ge positiva självbilder eller kvinnliga förebilder i historien. Pojkar möter också ett mansideal där risken finns att de blir begränsande och får en negativ bild av sig själva och omvärlden.²⁷ Däremot är det så att läroboksförfattare oftast använder den forskningen som redan finns och forskar inte själva, vilket gör att de har en forskning som är begränsad.

Teori

I följande avsnitt ska studiens genusvetenskapliga, teoretiska ansats presenteras. Genusvetenskap innebär att man anlägger ett genusperspektiv i sin forskning och teorin som kommer att användas i uppsatsen är Yvonne Hirdmans genussystem. Forskare som utgår från ett genusperspektiv menar att mycket av den tidigare generationens forskning har givit en förvrängd bild av studieobjektet eftersom presentationen har gestaltats som generella mänskliga erfarenheter och omständigheter men i själva verket handlar det om manliga sådana. Ett exempel på detta är när man skrev om utbildning under medeltiden, då framställdes det som att utbildningen gällde alla människor trots att det skilde sig åt mellan män och kvinnor eftersom

²⁴ Ohlander, 2010, s. 68

²⁵ Ohlander, 2010, s.69

²⁶ Ohlander, 2010, s. 70

²⁷ Ohlander, 2010, s.73

universiteten enbart var öppna för män.²⁸ Teorin kommer att presenteras efter begreppen genus och kön för att förtydliga skillnaden mellan dessa.

Begreppen genus och kön

Det har många gånger uppstått frågor om genus och kön är samma sak och svaret på det är nej. På 1960-talet gjordes en åtskillnad på begreppen inom forskningen. Med ordet kön menas det biologiskt givna könet, alltså att en individ föds till man eller kvinna. Ordet genus innebär att könet är socialt konstruerat, det vill säga de generella uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Med detta anses hur hela samhället är konstruerat och inte enbart beteenden och utseenden hos individer. Dock finns det ingen enighet i hur forskare använder dessa två begrepp. En del använder ordet kön konstant och menar med ordet både det biologiskt givna könet och det konstruerade genus.²⁹

Yvonne Hirdmans teori

Yvonne Hirdman som är en genusforskare, har själv utvecklat en teori som hon kallar för ett genusystem. Den är en grundläggande ordningsstruktur av kön och den är en förutsättning för andra sociala ordningar. Det som gör att vi kan tala om ordningen på ett generellt plan är ordningens två grundläggande principer. Den ena principen är dikotomin och med den menas särdelningen av könen, alltså att manligt och kvinnligt inte bör blandas. Den andra principen är hierarkin, att mannen är normen och det är mannen som utgör normen för det normala och allmängiltiga.³⁰ Det generella draget i genusformeringen är att den utnyttjar den biologiska olikheten, exempelvis mannens oförmåga att föda barn och dessutom bygger den på ett motsattstänkande där männen är det positiva och kvinnor det negativa.³¹ För detta påstående har Hirdman en flerstegsmodell.

Den första modellen heter A- icke A, där mannen representerar A och kvinnan icke A. Modellen innebär att när kvinnan är icke A så är hon inte någonting, hon är inte närvarande trots att hon ständigt finns där. Andra modellen är A-a där stora A är en symbol för mannen som komplett och lilla a är symbolen för kvinnan som inkomplett där hon föreställs som den lilla mannen, en man som saknar något, hon finns dock där. Inom modellen finns variation med en förklaring

²⁸ Roos, 2008, s. 83

²⁹ Roos, 2008, s. 82

³⁰ Hirdman, 1988, s. 50

³¹ Hirdman, 1988, s. 52

som innebär att det fanns kvinnor som kunde vara som ett stort A och män som kunde vara ett litet a. För att förtydliga detta, kunde en kvinna nå en högre nivå i en hierarkisering än en man, dock fanns alltid en man över henne. Den tredje och sista stereotypen som Hirdman tar upp är A – B formeln. I den ser man på man och kvinna som motsatser där kvinnan inte enbart är ofullgånngen men även annorlunda med sådana egenskaper som män inte vill ha. Grunden till att dessa tre stereotyper ska kunna existera är mannen – A då mannen anses vara normbärare och huvudperson som kvinnorna ställs i relation till och jämförs med.³²

Hirdman menar att genuskapandet, föreställningar som är historiskt och geografiskt lagrade om vad som är ”man” och ”kvinna” är livsvärldsskapelsen. Med detta menas sociala och kulturella erfarenheter som finns i varje integrerat socialt system. Kvinnor är lika integrerade i processen som män, trots deras lägre sociala status.³³ Detta kan förklaras som ett genuskontrakt, det vill säga ett kontrakt mellan könen. Genuskontrakten innebär föreställningar om relationen mellan kvinnor och män som exempelvis i arbetet – vilka redskap hör till vem? I kärleken – vem ska förföra vem? I den yttre formen – vilka kläder är tillåtna och hur långt ska håret vara? Därmed blir genuskontraktet en definition av genussystemets begrepp. Kontrakten är föreställningarna och systemet är processen som via kontrakten skapar en ny segregering och hierarkisering.³⁴

Begreppet genus började att användas i forskningen på 1980-talet för att förstå och skilja åt föreställningar, idéer och handlingar som formar människors sociala kön. Begreppet har ersatt och utvecklat tankar kring könsroll. På grund av detta ser källäget ut som det gör eftersom forskare och författare innan 70-talet inte hade kunskap om genus och kunde därför inte förhålla sig till begreppet. Det är på senare tid som genus har blivit ett allt vanligare begrepp i samhället som forskare kan förhålla sig till. Genom att begreppet används som ett genussystem går det att relatera till förhållandena som könen hade mellan sig inom den sociala konstruktionen och ur den konstruktionen går det att se på det rådande genussystemet.³⁵

³² Hirdman, 1988, s. 53

³³ Hirdman, 1988, s. 50-54

³⁴ Hirdman, 1988, s. 54

³⁵ Hirdman, Gösta och genussystemet, 2007, s.

Bakgrund

Under 1980-talet infördes begreppet genus i forskningen. Genus förändrade och utvecklade tänkandet kring begreppet könsroll.³⁶ Könsroll är en sammanfattande term för kulturellt och socialt bestämda könsskillnader som avser värderingar, normer, föreställningar, etc.³⁷ Så småningom växte det fram ett starkt genusanalytiskt perspektiv, vilket kom att kallas för genushistoria.

Innan begreppet genushistoria etablerades under 1980-talet, talades det om kvinnohistoria. Kvinnohistoria innebär forskning om kvinnors villkor och betydelse i historiska skeenden och syftar till att sätta in kvinnor i historien och problematisera betydelsen av kön i historien.³⁸ Då diskuterades relevanta frågor som gällde kvinnors rätt till yrkesliv, sexuella frihet och moderskapets betydelse. Det som inspirerade forskare att börja göra studier kring kvinnor var sekelskiftets kvinnorörelse, vilken syftade till att avskaffa den underordnade ställningen som kvinnor hade. Detta ledde till att kvinnohistoria snabbt blev en av de starkaste deldisciplinerna inom kvinnoforskningen under 1970-talet.³⁹

När genusforskningen sedan etablerades under 1980-talet började begreppet användas för att markera relationen mellan könen. Då talades det om att normer, idéer och uppfattningar om kön skapas relationellt. Utöver detta användes begreppet även som ett redskap för att studera varierande former av manliga och kvinnliga uppfattningar.⁴⁰ Enskilda kvinnor och män studeras exempelvis som ideologier och identiteter. Kvinno- och genushistorikers frågor har lett till en förändrad syn på historien som helhet då kvinnor har synliggjorts och frågor gällande kvinnors relevans uppkom.⁴¹

Den medeltida genusordningen var komplex då många faktorer spelade roll så som familjens samhällsställning, ekonomiska tillgångar, religion, var man bodde, etc. Dessa faktorer påverkade de medeltida människornas liv, ställning och handlingsmöjligheter. Trots alla dessa faktorer som påverkade människorna kan man säga att den avgörande betydelsen för det

³⁶ *Nationalencyklopedin*, genus, 2018-05-17

³⁷ *Nationalencyklopedin*, könsroll, 2018-05-21

³⁸ *Nationalencyklopedin*, kvinnohistoria, 2018-05-17

³⁹ *Nationalencyklopedin*, kvinnohistoria, 2018-05-17

⁴⁰ *Nationalencyklopedin*, genus, 2018-05-17

⁴¹ *Nationalencyklopedin*, genus, 2018-05-17

vardagliga livet och andra möjligheter till inflytande, var kön. Det fanns många sfärer som ansågs vara antingen kvinnliga eller manliga och generellt sätt hade män mer makt än kvinnorna, både ekonomiskt, politiskt och rättsligt.⁴²

⁴² Roos, 2008, s. 82

Undersökning

Nedan kommer jag att presentera framställningen av båda könen utifrån de olika tidsperioderna som böckerna utgavs. Presentationen kommer att ske i kronologisk ordning vilket innebär att jag kommer att presentera böckerna från 1970-talet först, därefter presenteras böckerna från 1990-talet och 2001 och slutligen böckerna från 2011- 2012. För att det ska bli lättare att se vilken grupp av människor det pratas om kommer de att presenteras i olika kategorier så som adel, bönder, religion, häxor, riddare, märkbara kvinnor, kalifatet och universitet. Utifrån framställningarna av relationen mellan kvinnorna och männen kommer även den att analyseras.

Hur framställs män och kvinnor utifrån olika samhällsgrupper i läroböckerna från 1970- talet – 2012?

I både *Fyra epoker* och *Grepp om historien* är det främst männen som berörs och det är inte många kvinnor som är representerade. Då kvinnorna inte belyses särskilt mycket i dessa böcker är det svårt att analysera hur relationen mellan könen har varit. Kvinnorna är osynliga i samhället och när de belyses är det utifrån att de har en relation till exempelvis sin fader eller broder. Det framgår att kvinnor och män inte hade samma juridiska rättigheter då kvinnorna exempelvis inte hade arvsrätt. Hon var istället helt beroende av sin man. Däremot fanns det möjligheter för en kvinna att nå en högre maktposition, vilket drottning Margareta och den heliga Birgitta är exempel på.⁴³ Trots att inte kvinnorna nämns lika utförligt som männen, utgjorde hon minst lika stor del i samhället som dem. De lärde sig hantverk av sina män eftersom de ständigt var med dem och såg dem arbeta. Däremot var det svårare för männen att lära sig kvinnoarbetena då de sällan var hemma. Deras uppgifter var att gå ut i krig eller bege sig ut på handelsfärder.⁴⁴

Män och manlighet i böckerna från 1970-talet

Bönder

I böckerna skrivs det om kungens stormän som skulle styra delar av hans riken på egen hand, vilket ledde till att stormännen blev självständiga och fick en stor makt över bönderna.⁴⁵ Den manliga egenskapen som framgår av detta är att kungarna och stormännen skulle ha en hög status med mycket makt som resten av samhället skulle se upp till.

⁴³ Westin & Åberg, 1973, s. 85

⁴⁴ Westin & Åberg, 1973, s. 84-85

⁴⁵ Häger, 1978, s. 11

Bönderna beskrivs utifrån ett mansperspektiv när det skrivs om dem eftersom de får benämningen ”han”. De utgjorde det lägsta samhällskicket och var livegna. Bonden fick inte lämna godset för att han var tvungen att avstå en del av jordens avkastning till godsägaren och underkasta sig hans domsrätt.⁴⁶ I gengäld skulle godsherren skydda honom mot rövare och rovriddare så att bonden kunde så och skörda för att sedan lämna ett arv till hans barn av de ägodelar han lyckats skaffa sig. Detta kallades för naturahushållning⁴⁷ Däremot gav sig bönderna på adeln under ett bondeuppror, vilket indikerar på att manligheten innebär ett frigörande, ett försök till en större självständighet och ett försök till att göra sig oberoende. På längre sikt medförde bondeupproret att livegenskapen avskaffades och bönderna kunde köpa sina gårdar fria.

Analys

Här synliggörs Hirdmans genussystem på ett tydligt sätt där dikotomin och hierarkisering blir en grundprincip. Bönderna beskrivs utifrån ett manligt perspektiv där mannen är normen och är ett stort A då han framställs som komplett. Kvinnan blir ett icke A eftersom hon inte nämns i bondesamhället alls. Hon finns med i samhället men hon är inte närvarande, hon är ingenting. För att analysera själva den hierarkisering som finns emellan männen, var kungen den som hade makten och genom att analysera hans ställning, blir han ett stort A och då är männen under honom som ett litet a eftersom männen saknade något för att komma upp i hans nivå. De skulle lyda kungen.

Religion

Båda böckerna tar upp kyrkan under medeltiden. Kyrkans uppgift var att förklara och förkunna Guds ord, hjälpa människor att bättra sig och bekämpa våldsdåd och omoral. Eftersom kyrkan var en samhällsorganisation krävdes ekonomiska tillgångar. Kyrkan fick det av en skatt som bestod av en tiondel av församlingsbornas produktion, så som fisk, lamm, höns och säd. Dessutom tillkom vinsten från kyrkans egna gods och gårdar. Biskoparna fick disponera stora områden och kyrkans stormän fick hålla krigare samt leda förvaltning och rättskipning. Kyrkans män ledde även socialvården och byggde sjukhus som kallades helgeandshus, vilka fungerade som ett ålderdomshem, fattigstuga och sjukhus. De delade även ut allmosor till de behövande.⁴⁸

⁴⁶ Häger, 1978, s. 12

⁴⁷ Westin & Åberg, 1973, s. 21

⁴⁸ Westin & Åberg, 1973, s. 23

Analys

Genom männens medlemskap i kyrkan fick de respekt i samhället, vilket därmed framstår som främst en manlig egenskap. I boken framkommer enbart framställningen av biskoparna i kyrkan, vilka är män. Även här framstår männen som stora A där de är kompletta och innehar egenskaper som krävs för att hjälpa kyrkan att sköta samhället i princip när det gäller vården. Då kvinnan inte ens nämns i form av att hon var en nunna, blir hon ett icke- A trots att hon var en del av kyrkan på medeltiden och hade ett minst lika stort ansvar som biskoparna att förmedla Guds ord och hjälpa människor att bättra sig.

Kvinnor och kvinnlighet i böcker från 1970 – talet

Häxor

Fyra epoker och *Grepp om historien* belyser kvinnorna i samband med häxtron under senmedeltiden på 1400-talet. I båda böckerna uppmärksammas en bondflicka vid namn Jeanne d'Arc. Hon var kallad av Gud att rädda Frankrike och hon besegrade engelsmännen upprepade gånger under hundraårskriget som pågick från 1300-talet till mitten av 1400-talet. I krigets början hade engelsmännen makt över halva Frankrike och i slutet av kriget hade de endast en hamnstad kvar.⁴⁹ Jeanne d'Arc blev otacksamt behandlad av sin kung och hans rådgivare och blev då tillfångatagen och brändes på bål som häxa 1431.⁵⁰ I *Fyra epoker* berättas det generellt att de kvinnor som ansågs vara häxor började utsättas för förföljelser och att häxkonsten uppkom efter folks skiftande religiositet, med bland annat Islams expansion där folket började ändra religion.⁵¹ Det kvinnliga i detta framstår som att kvinnornas egenskaper var ondska, då de associerades med häxor.

Kvinnorna tillhörde den underordnade delen i samhället och det var inte kvinnligt att ha makt och vara ute i fält. Hon skulle inte tänka på försörjningen i samma bemärkelse som männen. De hade ingen arvsrätt heller på grund av att jorden inte skulle gå ur ätten när de gifte sig, eftersom då var det mannens uppgift att försörja henne. Under senmedeltiden kom detta att förändras någorlunda då en syster kunde äga hälften mot sin broder.⁵² I övrigt var kvinnans sysslor i vardagen var att föda och sköta barn och ta hand om hemmet. För att gården skulle klara sig var det viktigt att kvinnorna hade kunskap om hur man sköter den.⁵³

⁴⁹ Häger, 1978, s. 21

⁵⁰ Westin & Åberg, 1978, s. 72

⁵¹ Westin & Åberg, 1970, s. 44

⁵² Häger, 1978, s. 23

⁵³ Westin & Åberg, 1973, s.60

Analys

Här framställs en särskild kvinna, Jeanne d'Arc som bekämpade England och räddade Frankrike i krig. Utifrån Hirdmans teori blir Jeanne d'Arc ett stort A eftersom hon kunde komma upp i samma nivå som männen, det vill säga att vara en av soldaterna och kriga. Hon saknade ingenting, hon hade allt som krävdes av männen att vara med och kämpa i krig som Frankrike deltog i. Då kunde resterande män, alltså de vanliga bönder exempelvis vara ett litet a eftersom de saknade något, exempelvis styrkan eller modet att vara med och kriga. Under senmedeltiden framkommer Hirdmans A-B modell där mannen skulle vara den som krigade och försörja familjen, vilket ansågs normerande. Kvinnan hade egenskaper som en man inte ville ha, det vill säga att föda barn och ha kunskap om hur gården skulle skötas eftersom det var kvinnans uppgift.

Män och manlighet i läroböcker från 1990-talet

Adeln

För att analysera mannens och kvinnans roll under medeltiden lägger *Alla tiders historia* och *Perspektiv på historien A* ett stort fokus på det feodala samhället. Genom det feodala samhället kan mannens roll och vad som var manligt under medeltiden utkristalliseras. Adeln, som hade en hög position i samhället ansågs som något prestigefyllt och hade fler befogenheter i jämförelse med andra samhällsgrupper under medeltiden. Samhället utgjordes exempelvis av mestadels bönder och givetvis fanns det en hierarkisk ordning inom bondeståndet men det var en samhällsgrupp som inte syntes i samhället och inte hade samma rättigheter. Läroboken ger exempelvis en fördjupad bild av livegenskapen där bland annat förhållandet mellan godsherren och bonden beskrivs vilket tyder på bondeståndets syn i samhället.⁵⁴

Samhällsidealet under medeltiden var den stridande adeln som skulle vara ett gott ansikte utåt för landet, därav visas manligheten under ståndssamhället. Med detta menas att adeln var en förebild för majoriteten av männen i samhället som de ville leva upp till, det vill säga att en manlig egenskap var att vara ut i strid och kämpa för sitt land. Adeln var en ärvd titel som en minoritet i landet hade och som folket i samhället såg upp till på grund av deras speciella livsstil samt de stränga kraven som de utstod. Den speciella livsstilen handlade om att adeln skulle bete sig på ett förädlat, behärskat sätt och inneha lyxvaror. Adeln hade även ett antal privilegier som exempelvis att de var befriade från skatt och innehav av gods och gårdar, som kort därefter

⁵⁴ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 50-51

skulle förändras. Idealet som övriga männen i samhället skulle leva upp till var att de skulle plundra städer och byar och när motståndet blev för starkt slog de sig ner för handelsverksamhet, det vill säga att ett nederlag inte var acceptabelt utan förklarades genom ett handlande som skulle främja deras försörjning.⁵⁵

Analys

I det feodala samhället går det att se att adelsmännen var männen med ett stort A då de var de mäktigaste männen som resten av samhällets män ville efterlikna. Adelsmän var de som hade allting – kunskap, makt, rikedomar. Bönderna framställs som ett litet a då de fanns i samhället men inte syntes på samma sätt som adelsmännen. Däremot hade adeln en kung över sig som bestämde och de skulle vara kungen till lags. Kungen hade all makt över resterande medborgare och samhälle, därav blir även han ett stort A och genom att göra en hierarkisering på det viset där kungen är i toppen, blir då adelsmännen ett litet a och bönderna ett icke– A.

Riddare

Riddare var från början en titel som betydde ”de som gjorde krigstjänst till häst”⁵⁶ därefter kom riddarna att utgöras av en särskild grupp, adelsmän (vasaller), som genom kunglig dubbning blev en del av riddarslaget, vilka enbart kungen tillsätter. Det vill säga adelns makt förbättrades under senare medeltiden. Manligheten gestaltas här som en maktposition, att riddarna skulle vara starka och pålitliga för att klara av uppdrag som de skulle få av kungen bland annat.⁵⁷

Under medeltiden levde människorna i områden som innehade god och lättodlad jord. Bebyggelsen var samlad i byar och dessa lydde under ett storgods där en godsherre bodde. Detta godsområde var självförsörjande i stor skala. Detta innebar att alla livsmedel, redskap etc. som behövdes fanns på godset. Godsherren och bönderna använde betesmarker och skog gemensamt vilket innebär att bonden var bunden till godsherren men kunde försörja sin familj själv.⁵⁸ Bönderna skulle dock utföra dagsverken åt godsherren och en del av sin egna skörd skulle de lämna ifrån sig. När bonden skulle mala sin säd gick han till godsets kvarn och då skulle han lämna en del av mjölet som betalning.⁵⁹ Bonden och hans familj kunde inte säljas och huset och

⁵⁵ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 52

⁵⁶ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 53

⁵⁷ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 52

⁵⁸ Nyström, 2001, s. 51

⁵⁹ Nyström, 2001, s. 51

jorden kunde inte tas ifrån bonden, dock var de juridiskt underordnade sin herre som stod för rättsskipning och beslutade om tvistefrågorna på godset.⁶⁰ Bondhustrun nämns en gång i *Perspektiv på historien A* där författaren skrivit om hennes plikter, vilka var att väva en mängd tyg till herrskapets hushåll.⁶¹

Manlighet gestaltas vidare i relation till adelns kläder det vill säga rustning som var något som kännetecknade en hög status inom adelsståndet eftersom den kostade mycket pengar. Rustningen kännetecknade även den tappra krigaren som stod upp för landet som var utsedd av kungen och därav blev rustningen en manlig symbol.⁶²

Analys

I böckerna beskrivs bonden tillsammans med familjen som innefattade hustrun och barnen, det vill säga när bonden nämns i läroboken syftas bonden som könet – mannen. Manlighet kan därför skildras utifrån en självförsörjande aspekt, då den manliga egenskapen förknippas med att kunna försörja sin familj. Den manliga symbolen var också rustningen som adeln hade men även det vävda tyget inom bondefamiljen, vilken bondhustrun skulle väva. Här framkommer Hirdmans A-B modell där kvinnan innehade egenskaper så som kunskap för att väva, vilket männen inte ville associeras med då det var en kvinnoyrsla.

Religion

Judarna var en folkgrupp som började synas i samhället under 1200-talet och de var en hatad grupp som skulle ha ett gult märke på sina kläder för att visa att de var judar.⁶³ De hade en låg status i samhället, framförallt gentemot den styrande kyrkliga eliten som satt på den rätta tron i samhället. Judarna blev behandlade som Jesu mördare och bottenskräpet. De fick bland annat sopa gator och gräva ner lik.

Analys

Tecken på manlighet och kvinnlighet här blir att inte sätta sig emot kyrkans arbete, leva som assimilerad och göra ett bra arbete. När det skrivs om judar så framställs de på ett generellt plan där det går att analysera att det pratas om både män och kvinnor då en jude inte nämns i form

⁶⁰ Nyström, 2001, s. 51

⁶¹ Nyström, 2001, s. 51

⁶² Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 52-53

⁶³ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 57

av ”han” eller ”hon”. Därför kunde både kvinnor och män vara ett stort A då alla fick göra samma arbete i samhället, det fanns ingen skillnad på judarnas arbete. Tittar man på det utifrån hela samhället där judarna hade den lägsta statusen, blir alla judar ett litet a eftersom de inte ansågs vara lika bra som det resterande kristna folket.

Kvinnor och kvinnlighet i historieläroböcker från 1990-talet

Märkbara kvinnor

Alla tiders historia fokuserar kring en personkult gällande ett fåtal märkbara kvinnor i historien. Jeanne d’Arc är ett av exemplen som belyses i läroboken. Hon skildras utifrån ett mångfacetterat perspektiv, dels utifrån en positiv syn som kvinnan vilken genom guds makt besegrade England i kriget på 1420-talet, men också ur ett negativt perspektiv- kvinnan som var förhäxad, det vill säga utsatt för trolldom. Anledningen till detta beror på att det inte var en kvinnlig egenskap att vara ute i fält och kriga, vilket Jeanne d’Arc gjorde då hon klädde ut sig till en man och besegrade England i strid. Under medeltiden var kvinnorna osynliga i samhället och hade hand om hemmet och barnen och därigenom bröt d’Arc mot normen. Hon blev däremot sedd utifrån ett positivt perspektiv då hon visade vad kvinnor var kapabla till och att kvinnors styrka kan vara lika stark som männens. Hon blev dömd till döden på grund av att som 18-åring lyckades hon övertala kungen att sätta en truppstyrka till hennes förfogande i kriget vilket senare gjorde att hon blev anklagad för kätteri och trolldom.⁶⁴

D’Arcs beteende skildras i läroboken, dels utifrån ett skickligt och värdigt sätt som inte en kvinna i den åldern kunde behaga då det främst var männen som skulle vara skickliga och uppförs sig på ett värdigt sätt. Hon skildras också utifrån sitt uppförande, det vill säga olydnad gentemot föräldrar, då d’Arc stod i förmyndarskap till hennes föräldrar men inte lydde dem. D’Arc skulle dessutom ha burit manskläder vilket också förvärrade hennes dom. Hennes liv avlutades genom att hon brändes levande på bål. Det som är typiskt kvinnligt och synen på kvinnan går att analysera utifrån hennes beteende och klädsel, då det framkommer att kvinnan inte skulle bära manskläder så som byxor. D’Arc fick ett uppsving då hon i historien har beskrivits som kvinnan som hade betydelse för krigets utgång men också genom påvens helgonförklarande på 1920-talet.

⁶⁴ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 60

I boken framkommer även drottning Margareta som var drottning i Sverige, Norge och Danmark. Hon satt på tronen i Danmark, men när situationen i Sverige var för svår, sökte stormännen hjälp av henne. Hon blev känd som den svenska drottningen som besegrade den dansk-svenska hären och hon fick en hög status som kvinna under sin tid.⁶⁵ När det skrivs om kvinnor i politisk historia, framkommer de kvinnor som varit regenter eller kommer från de övre samhällsklasserna. Det är endast Jeanne d'Arc som kommer från ett lägre samhällsskikt i läroböckerna när det skrivs om kvinnor.

Heliga Birgitta är en annan person som beskrivs i läroboken. Det skrivs om hennes uppenbarelser som hon fick i mitten av 1300-talet och en av uppenbarelserna var att hon skulle grunda ett kloster i Vadstena som skulle bestå av en kvinnlig och manlig avdelning. Birgitta var en kvinna som vågade yttra sig mot de högre makterna. Hon kallade bland annat kungen av Sverige, Magnus Eriksson för den "krönte åsnan".⁶⁶ Birgitta framställs som aggressiv då hon vågat stå upp mot kungen, vilket inte många vågade.

Analys

Utifrån det här går det att se att kvinnan beskrivs som det starka könet och mannen som det svaga. Enligt Hirdman har kvinnor beskrivits som starka med egenskaper som män inte hade, som ett svar på allt elände. Mannen framställs som svagare än kvinnan i flera exempel, bland annat då det skrivs om drottning Margareta som var drottning i Sverige, Norge och Danmark. Därav går det att utläsa att samtliga kvinnor var ett stort A eftersom de hade män under sig som inte kom upp i deras nivå och hade samma kapacitet som dessa märkbara kvinnor att göra avtryck i historien.

Framställningen mellan kvinnor och män

Framställningen går snarare att analysera mellan män och män. Feodalsamhället byggde på en hierarkisk samhällskonstruktion som utgjordes av män. Dessa män var i beroende ställning till varandra dels utifrån ekonomiska perspektiv men även politiska och sociala.

Mellan män och kvinnor kan man analysera kvinnans roll utifrån ett normbrytande perspektiv. Jeanne d'Arc ansåg sig vara mer normbrytande än drottning Margareta och heliga Birgitta då

⁶⁵ Bergström, Löwgren & Almgren, 1996, s. 62

⁶⁶ Nyström, 2001, s. 58

hon tillhörde ett lägre samhällsskikt och var barn. D'Arc blev precis som Heliga Birgitta inte helgonförklarad förens efter sin död och uppmärksammad för sina handlingar. Jeanne d'Arc dömdes däremot till döden vilket de andra kvinnorna inte gjorde.

I boken *Perspektiv på historien A* kan analysen utifrån kvinnors och mäns relation i klostren utläsas. Nunnor och munkar beskrivs på ett jämlikt sätt, vilket syns i de beskrivningar som ges om deras arbetsuppgifter. De skulle vårda de sjuka och ge hjälp åt de fattiga. Detta visar att både munkar och nunnor hade egenskapen omtänksamhet. Vidare skulle de arbeta med nyodling, jordbearbetning och trädgårdsskötsel.⁶⁷

Män och manlighet i historieläroböcker från 2011

Kalifatet

Boken *Epos Ib* beskriver det muslimska kalifatet under 800-talet. Kalif innebar profeten Muhammeds efterträdare och där berättas det om kalifen Harun al-Rashid som brukade skicka presenter till kejsaren Karl den store. Harun gestaltas som en olycklig härskare vilken gifte sig med flera kvinnor och avrättade dem dagen efter bröllopsnatten. När han dock gifte sig med en kvinna vars namn är Scheherazade, började hon berätta sagor för kalifen varje kväll som hon inte ville berätta klart förrän kvällen efter. Harun lät henne leva vidare till nästa natt för att höra slutet på sagan. Detta höll på i tusen och en nätter tills kalifen slutligen bestämde sig för att låta henne leva.⁶⁸

Analys

Detta indikerar på att det som var manligt var att mannen kunde ha flera fruar och att det var han som var härskare över kvinnan. Kvinnan skulle alltid vara underordnad honom. Det går även att tyda att kvinnan kunde vara lika klok som mannen utifrån Scheherzade. Hon förstod att hon kunde få leva om hon inte berättade klart slutet på sagorna, vilket gjorde att hon hade makten om mannen. Här blir Hirdmans A-B modell tydlig då kvinnan kunde inneha manliga egenskaper som i detta fallet var smarthet men hon hade fortfarande en man som bestämde över henne och hennes liv. Han tog beslutet om hon skulle leva eller inte.

⁶⁷ Nyström, 2001, s. 56

⁶⁸ Sandberg, 2014, s. 45

Riddare

Egenskapen att slåss var en manlig sådan framkommer i både *Epos 1b* men även i *Perspektiv på historien 1b*. Detta skulle de manliga riddarna inneha och dessutom skulle de vara snabba, träffsäkra och vara skickliga bågskyttar.⁶⁹ Manlighet inom högmedeltiden framkommer även då det skrivs om Japan och Kina. I både Japan och Kina låg alltid makten hos en så kallad Shogun, trots att det fanns en kejsare. Kejsaren var ”himmelens son”⁷⁰ Dock hade Shogunen i Japan inte mycket att säga till om, vilket skilde sig från Kina. Här blir manligheten, att männen såg upp till Shogunen, precis som i Sverige där männen såg upp till adeln.

Bönder i *Perspektiv på historien 1b* beskrivs utifrån ett mansperspektiv eftersom det talas om bonden och hans familj. Det manliga blir även här att det är mannen som bestämmer över sitt hushåll och han har den högsta positionen i familjen.⁷¹ Den som dock hade makten över den omgivande bygden var adelsmannen och därav hade adeln en stor makt över bönderna och utnyttjade dem. Böndernas gårdar gick i arv till godsherrens söner men i gengäld skulle godsherren skydda sina bönder där han skulle ge dem mat bland annat. Ju större områden och desto mer bönder som betalade skatt till adelsmannen, gjorde att adelsmannen kunde härska över fler områden. Han klädde sig i vackra kläder och gav dyrbara gåvor till andra viktiga män för att visa hur betydelsefull han var.⁷²

Analys

En egenskap som männen skulle ha var att slåss, vara snabba och träffsäkra. Adeln skulle ha makten över bönderna där bönderna inte hade mycket att säga till om. Här framställs manligheten som ett stort A där mannen visar sig ha en hög maktposition och egenskaper så som styrka och mod, samma sak gäller den manliga bonden. Kvinnorna blir icke-a eftersom de inte räknas vara någonting, de saknar makt och egenskaper som män har.

Religion

När böckerna berättar om klosterlivet visar de på att det var få unga adelssöner som gick i kloster och blev munkar. Detta berodde på att munktillvaron svarade dåligt mot tidens mansideal inom adeln, där det var viktigt att vara stark och mäktig, att äga jord och bära vapen. I Johanniterorden som grundlades under korstågen där medlemmarna var riddare och munkar

⁶⁹ Sandberg, 2014, s. 53

⁷⁰ Sandberg, 2014, s. 58

⁷¹ Nyström, 2011, s. 60

⁷² Nyström, 2011, s. 67

fanns många adelssöner.⁷³ Detta tyder på att det manliga var att männen skulle vara starka och mäktiga, vilket männen strävade efter och därför sökte de sig till Johanniterorden där adelssönerna hade dessa egenskaper som männen ville associeras med.

Analys

Klosterlivet var främst för kvinnor som skulle bli nunnor. Eftersom idealet var att männen skulle vara starka, mäktiga, äga jord och bära vapen, ansågs inte idealet vara att männen skulle bli munkar i kloster. För att bli munk skulle de lämna ifrån sig sina vapen och jord. De behövde inte kunna slåss eftersom det inte fanns något att slåss för i ett kloster. På detta sättet går det att analysera utifrån Hirdmans A-B modell där män och kvinnor särskiljs – männen är munkar, kvinnor nunnor med gemensamma egenskaper och männen får sådana egenskaper som anses kvinnliga som de inte vill ha. Genom att många män sökte sig till Johanniterorden kunde de uppnå ett stort A eftersom där inte fanns några adelssöner som hade högre maktposition än de själva.

Universitet

Universitetet var till främst för männen, kvinnorna kunde ägna sig åt studier i klostren istället. Holdegard av Bingen var den allra mest berömda lärda nunnan under medeltiden. Hennes föräldrar satte henne i ett kloster i västra Tyskland där hon tillbringade sitt liv. Under tiden i klostret förde hon diskussioner med påvar, kungar och kejsare. Hon skrev även nio böcker, över hundra brev och ett sjuttioal dikt och sånger.⁷⁴

Analys

De båda könen åtskiljs i form av att männen skulle till universitetet medan kvinnorna skulle studera i kloster. Det här indikerar på att män hade mer rättigheter till att gå på ett riktigt universitet för att utbilda sig eftersom de eventuellt ansågs vara smartare än kvinnor. Kvinnan blir här ett litet a då hon blir osynlig och inte hade samma rättigheter som män. Holdegard av Bingen är dock ett exempel på att en kvinna kunde nå stor framgång. Utifrån detta exempel går det att se på kvinnlighet utifrån Hirdmans A-a modell då kvinnan hade kapaciteten att vara som en man.

⁷³ Nyström, 2011, s. 70

⁷⁴ Sandberg, 2014, s. 47

Kvinnor och kvinnlighet i historieläroböcker från 2011

Religion

Kvinnligheten i *Epos Ib* belyses bland annat i klädseln hos kvinnorna. En gift kvinna skulle alltid ha en huvudbonad på sig och om hon inte hade det tydde det på att hon var ogift. En änka skulle ha en huva och det var först då som hon kunde bestämma över sitt egna liv.⁷⁵

När man under 1400-talet började tala om häxprocesserna berodde det på att kyrkan började uppfatta häxeri som ett brott mot Gud och att den som var häxa stod i förbund med djävulen. De flesta som anklagades och som avrättades var kvinnor, vilka bestod av ungefär 80 procent. Dessa kvinnor tillhörde även de fattiga och maktlösa i samhället, trots att det inte alltid var så.⁷⁶ Det ges inga vidare förklaringar i böckerna till varför det var så här och i vilka fall kvinnorna inte tillhörde de fattiga och maktlösa i samhället. Det som framkommer är orsakerna till att kvinnorna kunde bli anklagade för häxeri, vilket har med källäget att göra där författarna inte själva har forskat fram svaren utan utgår från en forskning som redan finns. Vanligtvis blev hon anklagad för att ha fått en mjölkhare av djävulen som kunde mjölka grannens kor, eftersom det var fall då kornas mjölk inte sinade vilket ledde till att inget smör tillkom. Detta gjorde att tankar uppkom om att någon hade tjuvmjölkat korna.⁷⁷

När klosterlivet belyses i *Perspektiv på historien Ib* står det att det var vanligt att döttrar skulle sättas in i kloster under medeltiden. De skulle följas av en gåva, exempelvis jord, vilken hade en funktion att försörja döttrarna. Det framkommer olika anledningar till att döttrarna sattes i kloster. Den ena anledningen var för att det var ett billigare alternativ till giftermål. Om dottern skulle gifta sig med en storman av samma eller högre status än henne, var han tvungen att ge henne en hemgift vilket kostade mycket pengar. Om det fanns flera döttrar i hushållet, giftes en eller två bort för att knyta band med viktiga familjer. De resterande döttrarna sattes i kloster. Den andra anledningen var att mannen som hade satt sin dotter i kloster, skulle få lycka och framgång både före och efter döden. Detta ledde även till att andra viktiga män som hade mycket makt i samhället fick ett gott rykte. Klosterlivet innebar dock ingen frihet och tidigare hade fadern varit dotterns målsman, medan döttrarna nu underordnades abbedissan och klostret.⁷⁸

⁷⁵ Sandberg, 2014, s.51

⁷⁶ Sandberg, 2014, s. 72

⁷⁷ Sandberg, 2014, s. 72

⁷⁸ Nyström, 2011, s. 70

Analys

Kvinnlighet visas i att en gift kvinna skulle visa på ärbardhet när hon var gift, vilket huvudbonaden var symbol för. Huvudbonaden går även att tolka som en symbol som visade män att den kvinnan inte var tillgänglig. När det gäller häxorna blir det kvinnliga i detta att kvinnan associeras med djävulen, alltså något negativt. I klostren passar Hirdmans modell in där kvinnan kan liknas vara ett stort A på grund av att abbedissans roll var den samma som faderns roll om dottern hade bott kvar hos honom.

Framställningen mellan kvinnor och män

I dessa böcker är förhållandena mellan könen mer synliga. Det framgår vilka relationer kvinnor och män hade samt vilka sysslor de gjorde ibland annat hemmet. Främst beskrivs relationen mellan kvinnor och män där det berättas att kvinnan var hustru, moder eller dotter till någon person. Utifrån den årliga karnevalen som hölls i Turin varje år som de medeltida människorna längtade efter går det att analysera att kvinnor och män ville ha en mer jämställd och liberal relation till varandra men även till samhället.

Den årliga karnevalen var tidpunkten på året då allt som var förbjudet i samhället blev tillåtet eftersom karnevalen var en säkerhetsventil i det medeltida samhället. Undertryckta känslor kunde då få komma fram utan vidare konsekvenser. Karnevalen var en period då människorna kunde ha en sexuell glädjetrytning och vanligt folk kunde yttra sina åsikter utan att bestraffas. Under karnevalen kunde kvinnorna klä sig i manskläder och männen i kvinnokläder, en fattig man kunde krönas till kejsare eller påve för en dag och en son kunde piska sin far eller en elev sin lärare i pjäser på torget.⁷⁹ Detta tyder på att det var tabu att göra en normbrytning i samhället alla andra dagar under året, förutom under karnevaldagarna, vilket märks genom att allt som annars var otillåtet blev tillåtet under dessa dagar.

Hur har framställningen förändrats över tid gällande män och kvinnor?

Från de två böckerna som utkom under 1970-talet och fram till den sista boken som utgavs 2014 syns en skillnad i könsbeskrivningarna. Under 1970-talet var kvinnorna nästan helt osynliga och de enda kvinnorna som benämndes var drottning Margareta, Heliga Birgitta och Jeanne d'Arc. Det berättas mest om de personer som hade en hög status i samhället, vilket för det mesta var män som krigade eller gav sig ut på handelsfärder. När det talas om klostren,

⁷⁹ Nyström, 2011, s. 81

nämns enbart män och inga kvinnor och vad de gjorde i klostren. Går man sedan vidare till 1990-talet, får man en större bild av de kvinnliga sysslorna, dock inte i samma bemärkelse som man får efter 2011. I de böckerna från 2011 är kvinnorna betydligt mer synliga, vilket har att göra med läroplanerna då det infördes 2011 att genus är en del av historieundervisningen.⁸⁰ Tidvis har det blivit mer aktuellt att prata om kön och genus eftersom samhället ständigt utvecklas och blir mer jämlikt mellan könen i de flesta länder, bland annat i Sverige. Nuförtiden ser man att kvinnor kan vara presidenter eller statschefer i länder och har ett stort inflytande på samhället. Det har nästan slutat att existera en stereotypisk skillnad mellan vad kvinnliga sysslor och manliga sysslar är eftersom båda könen har lärt sig av varandra och därigenom hjälper varandra i hemmen exempelvis. Därför är det viktigt att läroböckerna uppdateras och har med olika perspektiv, för att eleverna ska kunna utveckla en förmåga att kunna se en utveckling genom tiderna och hur det kommer sig att vi idag lever i det samhälle som vi gör.

Resultatdiskussion

I detta avsnitt ska jag sammanfatta och analysera resultatet utifrån Yvonne Hirdmans teori samt även jämföra och diskutera resultatet i förhållande till tidigare forskning.

Det märks tydligt att kvinnorna var frånvarande under medeltiden i beskrivningarna, vilket stämmer överens med Ohlanders, Nielsens och Graeskes forskning som har genomförts. Andolfs forskning visar att fram till 1965 ville man trycka in så mycket som möjligt i läroböckerna, men efter det togs politiskt stoff bort så att endast kulturell och socialt stoff fick stanna kvar. Efter att ha analyserat kvinnligt och manligt i böckerna som denna uppsats bygger på, märks det att det har skett en reducering då epoken inte omfattar många antal sidor i läroböckerna.

Det som framkommer mest i läroböckerna är män, vilka framställs vara kungar, stormän, hantverkare, bönder och köpmän. Det manliga i samtliga böcker består i männens egenskaper och det som männen ser upp till, det vill säga att männen skulle ut och strida, därav skulle de vara starka och modiga, de skulle försörja familjen och vara hushållets överhuvud. Kvinnan däremot var osynlig och benämndes ofta som hustru, moder eller syster till någon man. Den enda uppgiften kvinnorna hade var att föda barn och ta hand om hushållet och gården. De blev

⁸⁰ Skolverket, 2011.

heller aldrig myndiga, förutom när de blev änkor, vilket tyder på att de var underordnade män. Kvinnan framställs som Hirdman kallar det – lilla a, där hon är osynlig samt inkomplett om hon inte har en man vid sin sida. Dock fanns det kvinnor som Jeanne d'Arc och drottning Margareta som hade egenskaper som ansågs manliga på den tiden. Det innebär att kvinnorna kunde ha samma kapacitet som männen och att de kunde vara ett stort A, då drottning Margareta hade en hög maktposition i samhället.

Hirdmans genusteori blir då aktuell när drottning Margareta satt på tronen. Detta innebär att hon fick en högt satt position eftersom hon var drottning i Sverige, Norge och Danmark. Normen hade alltid varit att ha en kung och nu blev det en normbrytning. Margareta hamnade alltså högt upp i samhället och under sig hade hon män. Nu stod drottning Margareta för det positiva och männen under henne var det negativa eftersom de saknade makten som hon hade.

I samtliga böcker synliggörs en särhållning mellan könen där mannen framstod för det som var normalt och allt som var positivt och att kvinnorna stod för allt negativt. Detta syns då kvinnorna i böckerna associeras med djävulen och häxeri, medan männen associeras med Gud och himmelen. Dock fanns det kvinnor som inte associerades med allt det negativa, exempelvis heliga Birgitta och drottning Margareta. De kvinnor som associerades med negativt och med häxeri var sådana från lägre klassen som Jeanne d'Arc som gjorde en normbrytning i samhället och lydte inte lagarna som fanns på den tiden i samhället.

När det skrivs om klosterlivet och hur manligt och kvinnligt framställs, märks en stor skillnad i framställningen från böckerna från 1970-talet och de senare böckerna. Böckerna från 1970-talet nämner exempelvis klosterlivet utifrån männens perspektiv. Här blir kvinnan ett tydligt icke-A eftersom det endast är männen som förekommer. Männen beskrivs som omtänksamma och omvårdande då det i framställningen visar att det endast var männen som ledde socialvården och byggde sjukhus, delade ut allmosor och gav hjälp och makt till fattiga och behövande. I de senare böckerna, främst från 2011 belyses även nunnorna och att nunnor och munkar tillsammans ledde socialvården och hade samma uppgifter. Därför blir båda könen synliga i det sammanhanget.

Undersökningen har visat att kvinnorna kunde mäta sig med männen, då det i samtliga böcker har skrivits om Jeanne d'Arc, drottning Margareta och Heliga Birgitta. D'Arc var en kvinna som vågade bryta mot den manliga normen som rådde i samhället. Hon besegrade

engelsmännen och kunde därför jämföras med en kung. Detta kan förknippas till Hirdmans genussystem då d'Arc kom upp i samma position som kungen, men för att ha gjort detta blev hon bränd på bål eftersom det inte var en kvinnlig egenskap att strida. Det visar även på att kvinnlighet och manlighet inte kan blandas förutom under den årliga karnevalen då kvinnor kunde klä sig i manskläder och män i kvinnokläder. Detta gick att göra eftersom det inte var på riktigt, nu var allt otillåtna tillåtet att göra.

Den tidigare forskningen har uppmärksammat att kvinnorna inte synliggörs i böcker lika mycket som män, vilket stämmer även nu. Det är männen som i största del synliggörs i samtliga böcker, främst i de äldre böckerna från 1970-talet då kvinnorna nämns någon enstaka gång och då är det kvinnor som heliga Birgitta och Jeanne d'Arc som nämns. Däremot har de senare böckerna från 2000-talet börjat nämna kvinnor alltmer och inte bara utifrån vilka sysslor de hade i hemmen utan som märkbara högpositionskvinnor. Anledningen till detta är på grund av källäget som finns. Författare till läroböckerna har källor att förhålla sig till som andra forskare har funnit som författarna sedan framställer i böcker. De är inga forskare själva och därför använder de sig av det som finns tillgängligt. Dessutom användes inte begreppet genus innan 1980-talet i forskningen och därav lade inte författare stor vikt vid framställningen mellan könen så att båda beskrevs på ett lika tydligt sätt.

Avslutning

I detta avsnitt gör jag en avslutning med en didaktisk prägel. Det är tänkbara situationer där min uppsats kan vara till hjälp.

I undervisningen kan Hirdmans genusteori vara till stor hjälp när man analysera texter eller övrigt material som har med mannen och kvinnan under medeltiden att göra. Modellen som bygger på A-B anser jag kan bli något avancerad och svår för eleverna att applicera för en gymnasieklass. Däremot tror jag att föreställningen om särhållningen mellan könen och hierarkin, kan vara något mer applicerbar. Om man enkelt definierar perspektivet särhållning utifrån att manligt och kvinnligt inte bör blandas kommer elever kunna använda sig av perspektivet i sin genusanalys av materialet i relation till lektionen. Likaså hierarkin, att mannen på en viss tid utgör normen och står därför för det positiva och kvinnan för det negativa. Filmer, lärobokstexter, artiklar och övrigt material kommer eleverna att kunna analysera utifrån denna grund ur Hirdmans genusteori. Synen på kvinnan och mannen bör belysas under historiekurserna under gymnasiet likaså högstadiet då det i centrala innehållet och framförallt

kunskapskraven belyser kön som ett perspektiv som epokerna ska analyseras utifrån. Epokerna är nästan givna och behövs inte vidare diskuteras då de utgör en del i Sveriges förändringsprocess till det Sverige vi är idag. I syfteskrivningen för kursen historia 1b för gymnasiet står det exempelvis: ”kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv”.⁸¹ Vidare i det centrala innehållet står följande ”historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet”.⁸² Vidare i kunskapskraven står följande som också kan kopplas till kön för betyget E: ”eleven kan översiktligt redogöra för några historiska skeenden och händelser som har använts på olika sätt samt översiktligt förklara varför de har använts olika”.⁸³

Konkreta bedömningssituationer där Hirdmans genusteori kan användas och bedömas utifrån följande kunskapskrav kan exempelvis vara provfråga/inlämningsfråga där eleverna får olika sorters texter de ska arbeta med och utkristallisera vad särhållningen är och kan bero på likaså vad hierarkin är och kan bero på. Tydliga exempel som eleverna ska arbeta med kan vara personer som drottning Margareta i jämförelse med Jeanne d’Arc då dem levde på helt olika ställen i världen och i skilda samhällssystem samt utgjorde två olika samhällsklasser.

För att klargöra varför det är av vikt att analysera äldre läroböcker när elever inte använder sig av dem är eftersom läroböckerna har präglat samhällssynen. Fakta som läroböckerna tog upp på 70-talet präglade den samhällssyn som uppkom då. På den tiden började kvinnor få allt mer inflytande i samhället och det var då den riktiga förändringen började enligt mig. Samhället förändras kontinuerligt då det uppstår nya idéer och normer som majoriteten av befolkningen försöker leva efter. De böcker som finns nu, präglar vår samhällssyn och de böcker som kommer att komma senare kommer att visa på hur mycket samhället förändrats genom tiderna.

⁸¹ Skolverket, 2011

⁸² Skolverket, 2011

⁸³ Skolverket, 2011.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Almgren, H., Bergström, B., & Löwgren, A. *Alla tiders historia A*. Malmö: Gleerups förlag AB, 1996

Hildingson, L., Kjellin, G., Westin, G., & Åberg, A. *Fyra epoker*. Stockholm: Natur och kultur, 1973

Häger, Bengt Åke. *Grepp om historien I*. Lund: Studentlitteratur, 1978

Nyström, Hans. & Nyström, Örjan. *Perspektiv på historien A*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, 2001

Nyström, H., Nyström, L., Nyström, Ö., Martinsdotter, K., Sjöberg, K. *Perspektiv på historien Ib*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, 2011

Sandberg, R., Karlsson, P-A., Molin, K., Ohlander, A-S. *Epos Ib*. Stockholm: Liber AB, 2014

Litteratur

Ahrne, Göran. & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber, 2015

Almqvist Nielsen, Lena. *Förhistorien som kulturellt minne: historiekulturell förändring i svenska läroböcker 1903-2010*. Diss., Umeå universitet, 2014

Andolf, Göran. *Historien på gymnasiet: undervisning och läromedel 1820-1965*. Diss., Uppsala universitet, 1972

Graeske, Caroline. *Värdefull eller värdelös?: om värdegrund och genus i läromedel i svenska*. 2010

Ohlander, Ann-Sofie. *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap*. Rapport II från Delegationen för jämställdhet i skolan. Stockholm, 2010

Roos, Lena. *Att studera medeltiden*. Lund: Studentlitteratur AB, 2008.

Digitalt material

Nationalencyklopedin, Genus

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/genus> (hämtad 2018-05-17)

Nationalencyklopedin, Genushistoria

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/genushistoria> (hämtad 2018-05-17)

Nationalencyklopedin, Kvinnohistoria

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kvinnohistoria> (hämtad 2018-05-17)

Hirdman, Yvonne. *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. 1988

<http://ub016045.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/1490/1303>

Hirdman, Yvonne. *Gösta och genusordningen: feministiska betraktelser*. 2007.

Ljudupptagning. Storytel